

ТЕЛЕСНА ИНВАЛИДНОСТ

Београдска дефектолошка школа
Вол. 18 (1), бр. 52, 93-105, 2012.

УДК 376.4

Примљено: 20.3.2012.

Оригинални научни чланак

ОБРАЗОВАЊЕ УЧЕНИКА СА ФИЗИЧКИМ ИНВАЛИДИТЕТОМ У ЦРНОЈ ГОРИ (однос учитеља према укључивању ове деце у редовне школе)

Чедо Вељић

Филозофски факултет, Никшић

Духовна слика света и живота, формира се кроз утицај наслеђа, породице социјалне средине, школе, друштвене заједнице. Сазревање човека представља историју његових напора да постигне господар своје несавршености. Тај целокупни напор одвија се у епизама. Развој рехабилитације, специјалне едукације и социјалне заштите особа са инвалидитетом увек је условљен друштвено економским, социјалним и културним развојем друштва. Дакле, полазећи од нових друштвених околности које у први план истичу потребу прилагођавања системских решења и законодавства postoјећим европским решењима и реификације повеља, декларација и конвенција Уједињених нација, васпитање и образовање деце и омладине са инвалидношћу треба да буде предмет посебне бриге друштва.

Црна Гора је прихватила обавезу да кроз систем инклузивног образовања створи шакве услове који ће омогућити инвалидној деци и омладини равноправно школовање са својим вршњацима, а у исто време утицати да се ниједан ученик не осећа друшћим од било које друге. Инклузија обједињује различите и бројне ствари, методе и технике развоја квалитетног образовања.

Ученици са телесним инвалидитетом у Црној Гори до недавно нису имали могућности образовања сем у једној установи намињеној тим особама (Завод за рехабилитацију и професионално оспособљавање деце и омладине Подгорица). Увођењем инклузије у образовни систем у Црној Гори су се створили услови да ученици са телесним инвалидитетом могу да похађају територијално најближе школе у месту свој живљења

Кроз истраживање желимо да утврдимо у којој мери просветни радници прихватају или не децу са посебним потребама и у којој мери су стекли стручне компетенције да могу ваљано изводити наставу.

Кључне ријечи: ученици, телесна инвалидност, инклузивно образовање.

„Све особе на свијету су попут разнобојних цвјетова у неком вришћу. Сваки од њих има своју јединствену љепоту и свој мирис. То су дјеца природе и они једни друге морају цијенити и остављајући простор да расту посебно, да цвјетају на сунцу и да се њихови мириси мијешају.“

(Милер, 2001)

Ако деца са сметњама у развоју иду у редовну школу, тада говоримо о интегрисаном образовању стављајући акценат на проценту похађања школе. Али када стављамо нагласак на квалитет образовања ми говоримо о инклузивном образовању. Оно подразумева да су сва деца различита и да школа и образовни систем треба да се мењају тако да могу да одговоре потребама све деце. Увођењем инклузивног образовања у образовни систем Црне Горе, створене су претпоставке да се испоштују норме Устава по коме су сви једнаки у остваривању права на образовање, без обзира на националну припадност, расу, пол, језик, веру, социјално порекло или неко друго лично својство (нпр. телесна инвалидност). С обзиром да се један број деце са физичким инвалидитетом налази у редовним основним и средњим школама можемо говорити о процесу инклузије и за ову децу.

Црна Гора је јуна 2009. г. доношењем Закона о ратификацији Конвенције и њеног опционог протокола постала обавезна да осигура и промовише права особа са инвалидитетом, а самим тим и ученика са телесним инвалидитетом. У том смислу држава је дужна да промовише и побољша социјално укључење и обезбеђење приступа образовању, запошљавању, информацијама и системима социјалне и дечје заштите. Сматрамо да школска, социјална и друге политике морају да посвете више пажње друштвеним и другим препрекама које спречавају особе са инвалидитетом да се у потпуности укључе и учествују у свим аспектима друштвеног живота, јер ће се у супротном вратити да живе у институцијама, одвојено се школовати, а то би значило дискриминацију и немогућност активног учешћа у друштву. Реформа образовног система у Црној Гори почела је успостављањем принципа дефинисаних документом (Књига промјена) из 2001г. која је послужила као основ за креирање дугорочне визије будућег образовног система.

Министарство просвјете и науке од 2001. г. пројектовано је започело развијање инклузивног приступа у процесу образовања и васпитања, а од 2004. г. је донет Закон о васпитању и образовању дјеце са

посебним потребама. Закон о образовању и васпитању дјече са посебним потребама у Црној Гори у чл. 16. каже: „Васпитање и образовање дјече са посебним потребама у предшколској установи и школи, остварује се потпуним укључивањем у васпитне групе, односно одјељења са осталом дјецом, односно ученицима, уз могућност пружања додатне стручне помоћи, као и уз обезбјеђивање додатних услова и помагала, у складу са образовним системом. „ На основу овог закона Министарство просвјете и науке донело је 2006. г. правилник о критеријумима за одређивање облика и степена недостатака, сметњи и поремећаја деце и младих са сметњама у развоју и начину њиховог укључивања у образовне програме.

Ако према процјенама Светске здравствене организације (СЗО), има око 10% укупног броја деце која имају неку врсту сметњи, то би значило да у Црној Гори од 180. 000 деце до осамнаест година, њих 18. 000 има неку врсту инвалидитета, односно сметње у развоју. Број деце са телесном инвалидношћу у Црној Гори није познат. Имајући у виду објективну потребу државе да овим лицима приђе са уважавањем, поштујући њихове специфичности, кроз образовни инклузивни модел пришло се њиховој потпуној укључености у школски систем.

Анализирајући актуелно стање у Црној Гори, примећујемо да је број деце са сметњама у развоју која су укључена у редовни образовни систем још увек недовољан. Један од разлога оваквог стања могу да буду ставови социјалне средине и ставови учитеља у односу на децу са сметњама у развоју.

Негативни ставови се могу променити, ако се упознамо са потребама те деце и укључимо их у редовне вртиће и школе, и пружимо им могућност да развију своје очуване потенцијале. Редовне школе су се веома тешко прилагођавале захтевима ових ученика. Отпор просветних радника, према овим ученицима, њихов нестимулативан и неадекватан однос погоршавали су њихов статус. На мењање негативних ставова је могуће утицати организованим активностима у оквиру процеса инклузивног образовања, што се у Црној Гори покушава последњих година.

Школовање и професионална оријентација телесно инвалидне деце у Црној Гори има вишедеценијску традицију. Корени те традиције досежу до формирања првих установа заштите и третмана ових лица 1946. г., када је друштво схватило потребу да поред оних који су били жртве рата, треба помоћи и деци која имају сметње у развоју. Хуманост и морал црногорског друштва опет је дошао до изражаја. (Вељић, 2005). Иако је био императив помоћи особама са инвалидитетом у очувању

њиховог личног достојанства, проблеми су се јављали у материјалним оскудицама, недостатку кадрова, разним баријерама унутар и ван школе, транспорту од куће до школе итд., што је успоравало остваривање ових идеја. Данас, у Црној Гори, можемо рећи, нема ни једне врсте ни категорије инвалидности за коју није организован образовни процес, социјална и медицинска заштита.

Инклузивно образовање у Црној Гори спорим, али сигурним путем постаје стварност у вртићима и школама. Значај који овакав вид школовања има за ову децу је несумњиво велики.

МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП

Мотив овог истраживања јесу запажања од стране и стручне и личке јавности да искуства у раду са овом децом и ставови учитеља нису довољно истражени, те ћемо ову проблематику покушати да илуструјемо кроз одговоре на ова питања. Постоје бројни страхови, па према томе и отпори, када је у питању увођење телесно инвалидне деце у редовне разреде основних школа. Ови отпори су најизраженији код учитеља са дужим радним стажом, који нису похађали семинаре, за оспособљавање у раду са овом децом, или је мали број њих имао неко искуство у раду са њима. Зато нам се чини да су њихови страхови од неуспеха у раду можда и оправдани.

Циљ истраживања је да се испитају ставови и мишљења учитеља који раде у основним школама, а који у разреду имају децу са телесним инвалидитетом, или се очекује да ће их имати. Такође желимо да испитамо њихову стручну компетентност. Процјењиваћемо напредовање ученика у школи, кроз одговоре учитеља. Други циљ је да утврдимо однос у ставовима учитеља из приморја, централне регије и са севера Црне Горе. Такође, циљ овог рада је да покрене нека питања прилагођености ове деце типичним школама, а тиме и отвори пут за нова истраживања на овим просторима.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживањем је обухваћено петнаест градских школа и то по пет школа из сваке регије, а узорак је намерно одабран и чини га седам учитеља из сваке школе, што укупно износи 105 учитеља.

Табела број 1

Град	Број учитеља обухваћених истраживањем	Свега
Подгорица	35	35
Беране	15	35
Бијело Поље	20	
Тиват	15	35
Бар	20	
Укупно	105	

Табела број 1 нам означава број учитеља који су обухваћени овим истраживањем. Број је намерно уједначен и одабран, те су зато из северне и приморске регије истраживањем обухваћена по два града, док је из централне регије истраживање спроведено само у Подгорици.

Табела број 2 – Структура учитеља у односу на пол

Структура у односу на пол	Број учит. обухваћен истраживањем	Мушки	Женски
Подгорица	35	9	26
Беране	15	3	12
Бијело Поље	20	7	23
Тиват	15	4	11
Бар	20	6	14
укупно	105	29 или 27,6 %	86 или 81,9%

Табела нам показује да је у структури највише учитељица и то њих 86, док је мушка популација у знатно мањем обиму, њих свега 29. Ово указује на чињеницу да учитељице имају много више склоности за рад са децом од учитеља мушкараца, што се потврђује и чињеницом да се сваке године на студијском програму за образовање учитеља уписује много више девојака него мушкараца.

Табела број 3 – Радни стаж учитеља

Године стажа учитеља	Од 0 до 10	Од 10 до 20	Од 20 до 30	Од 30 до 40
Подгорица	11	13	7	4
Беране	4	5	4	2
Бијело Поље	7	6	3	4
Тиват	6	3	5	1
Бар	12	7	1	-
укупно	40 или 38,1 %	34 или 32,4 %	20 или 19 %	11 или 10,5 %

По дужини радног стажа највише је учитеља са радним стажом до десет година, затим оних са радним стажом од десет до двадесет, док је најмање оних са преко тридесет година радног искуства. Ово свакако даје оптимизам да промене које се дешавају у школи могу да заживе.

Табела број 4 – Старосна доб учитеља

Старосна доб учитеља	30 до 40г.	40 до 50г.	50 до 60г.	Преко 60г.
Подгорица	15	5	5	10
Беране	5	4	4	2
Бијело Поље	7	8	3	2
Тиват	7	5	1	2
Бар	11	4	3	2
Укупно	45 или 42,8 %	26 или 24,8 %	16 или 15,2 %	18 или 17,1 %

Резултати су показали и потврдили нашу претпоставку да је највише учитеља млађих од 40 г, док је оних са преко 60г. старости свега 18.

Табела број 5 – Учешће на семинарима

Број похађаних семинара	Подгорица	Беране	Бијело Поље	Тиват	Бар
Од 1 до 3 пута	19	11	11	9	11
Од 3 до 5 пута	7	3	6	3	5
Од 6 до 10 пута	7	1	1	2	3
Нијесу похађали семинаре	2	1	2	1	1
укупно	35 или 33,3%	15 или 14, 3%	20 или 19%	15 или 33, 3%	20 или 19%

Највише учитеља је похађало семинаре из Подгорице и то неки више пута, док је тај број за северну регију знатно нижи.

Табела број 6 – Број ученика са телесним инвалидитетом који су укључени у редовне школе, а обухваћени истраживањем

Број ученика	Телесна инвалидност	Неко друго оштећење
Подгорица	18	35
Беране	6	28
Бијело Поље	7	26
Тиват	11	18
Бар	17	29
Укупно	59	136

Истраживање је показало да се у типичним школама у испитиваном узорку налази 59 деце са телесним инвалидитетом, док је 136 деце са разним развојним сметњама. И овде се може видети да је највећи број ученика са инвалидношћу укључен у школу са подручја централне регије и приморја, док је тај број на северу знатно мањи. Ово нам потврђује претпоставку да Црна Гора корача спорим али сигурним путем ка потпуној инклузији ове деце.

Табела број 7 – Професионално искуство у раду са ученицима са телесним инвалидитетом

Искуство у раду са ученицима са телесном инвалидношћу	Да	Не
Подгорица	24	11
Беране	8	7
Бијело Поље	11	9
Тиват	10	5
Бар	16	4
Укупно	69 или 65, 7 %	36 или 34, 3 %

Око 30% учитеља је одговорило да до сада нису имали искуства у раду са телесно инвалидном децом, док је њих 69 или 70, 2% одговорило да су имали професионални контакт са овом децом.

Табела број 8 – Да ли у раду са овим ученицима укључујете стручне сараднике(дефектолога, психолога, педагога, социјалног радника)

	Број учитеља	да	Не
Подгорица	35	30	5
Беране	15	7	8
Бијело Поље	20	11	9
Тиват	15	10	5
Бар	20	16	4
Укупно	105	74 или 70, 5%	31 или 29, 5%

Табела нам показује да у највећем броју учитељи у раду са овом децом очекују помоћ од стране стручних сарадника и то њих 74 или 70, 5 %, док њих 31 или 29, 5 % не користе такве услуге јер у школи нема стручних сарадника.

Табела број 9 – Учешће у раду са телесно инвалидним ученицима најпошребнија је помоћ

	Број учитеља	педагог	психолог	соц. радник	дефектолог	Не користи помоћ
Подгорица	35	10	10	7	14	--
Беране	15	13	--	--	2	--
Бијело Поље	20	17	17	3	--	--
Тиват	15	15	15	--	15	--
Бар	20	20	20	--	20	--
Укупно	105	70 или 66, 6%	52 или 49, 5%	10 или 9, 5%	51 или 48, 6%	0

Највећи проценат укључивања стручних сарадника у раду учитеља са телесно инвалидном децом је учешће педагога због тога што педагога има највише у школама. Затим следе психолог и дефектолог и тај проценат је уједначен, док услуге социјалног радника нису до сада коришћене, а осећа се потреба за њиховим радом у школи. И овде се види разлика између централне регије, севера и приморја. На северу републике недостаје стручних сарадника, те њихове услуге нису могле бити коришћене у довољној мјери.

Табела број 10 – Да ли ученици са телесним инвалидитетом имају једнаке могућности за лични развој и образовање као и дрући ученици без сметњи у развоју

Једнаке могућности	Да	Не
Подгорица	20	15
Беране	6	9
Бијело Поље	12	8
Тиват	7	8
Бар	13	7

Укупно 58 или 55, 2 % 47 или 44, 8%

Ова табела нам показује да је број оних који мисле да ученици са телесним инвалидитетом имају исте могућности као и њихови вршњаци уредног развоја, и тај је број уједначен. Може уочити пораст броја оних који се изјашњавају да нису имали професионални контакт са ученицима са телесном инвалидношћу, али мисле да имају исте могућности у типичној школи као њихови вршњаци уредног развоја.

Табела број 11 – Који облик образовања највише одговара овим ученицима ?

Образовне институције	Типичне школе	Институције за лица са сметњама у развоју
Подгорица	20	15
Беране	6	9
Бијело Поље	12	8
Тиват	7	8
Бар	13	7
Укупно	58 или 55, 2 %	47 или 44, 8 %

На питање који облик образовања највише одговара овим ученицима добијамо исте одговоре као и на предходном питању, што значи да се свест о потреби укључивања ових ученика у типичне школе мења и да страхови учитеља о евентуалном неуспеху у раду са овом децом немају оправдање.

Табела број 12 – Услови у школи коју похађају ученици са телесним инвалидитетом

	Број учитеља	лоши	Углавном лоши	Углавном добри	Добри
Подгорица	35	7	8	15	5
Беране	15	11	2	--	2
Бијело Поље	20	5	11	3	1
Тиват	15	4	1	8	2
Бар	20	7	3	9	1
Укупно	105	34 или 32, 4%	25 или 23, 8%	37 или 34, 8%	11 или 10, 5%

Табела број 13 – У којој мери сте задовољни резултатима које постижете у раду са овом ученицима?

	Број учитеља	Нисам задовољан	Дјелимично задовољан	Задовољан	У потпуности задовољан
Подгорица	35	11	7	17	--
Беране	15	6	8	1	--
Бијело Поље	20	2	4	13	1
Тиват	15	--	1	11	3
Бар	20	2	1	16	1
Укупно	105	21 или 20%	21 или 20%	58 или 55, 2%	5 или 4, 8%

Ова табела нам говори да су учитељи задовољни својим радом са овим ученицима и то 83 или, док је незадовољно својим радом њих 5 или, што потврђује нашу претпоставку да се однос према инклузији ових ученика мења и да процес инклузивног образовања у Црној Гори тече незауостављивим током.

Мишљење учитеља показује њихов доживљај којег су формирали на основу сопствених запажања и понашања ученика према вршњацима са телесном инвалидношћу. Преко 85% учитеља мисли да су ови ученици увек били прихваћени у потпуности од стране ученика типичне популације, док њих 16 или 15,2 % сматра да нису прихваћени на најбољи начин. Када посматрамо испитивани узорак по регијама, онда видимо да је тај проценат прилично уједначен.

Табела број 14 – Да ли су ученици са телесном инвалидношћу прихваћени у школи од стране својих вршњака са уредним развојем ?

	Да	Не
Подгорица	29	6
Беране	18	2
Бијело Поље	12	3
Тиват	14	1
Бар	16	4
Укупно	89 или 84, 8% %	16 или 15, 2% %

ЗАКЉУЧАК

Поштујући декларацију о правима детета и законе који се односе на особе са инвалидитетом, имајући у виду, с једне стране, специфичности тих лица и објективну потребу државе да овом дијелу популације приђе са уважавањем њихових посебности, а са друге, значај који образовање има, оправдано се може очекивати да ће се услови за њихово школовање поправљати из дана у дан. На то недвосмислено указују уверавања школских власти, јер се у последњих неколико година у области васпитања и образовања уводе нове мере које имају за циљ да школу овим ученицима учине таквом, да свако од њих може да нађе у њој своје место. Одбијајући ставови наставно - васпитног кадра, као и негативни ставови социјалне средине са почетка инклузивног процеса се мењају, тако да је сваким даном више оних који оправдавају увођење инклузије у основношколски систем.

Наша истраживања су показала да су страхови од неуспеха у раду са овом децом, које су учитељи на почетку процеса инклузије имали, били неоправдани. Већина учитеља исказује своје уверење да постижу успех у раду са овом децом. Њих 5 или 4, 8%, у потпуности је задовољно успехом који постиже у раду са овом децом, 58 или 55, 20 %, задовољно, а 21 или 20%, није задовољан постигнутим успехом.

Један број учитеља такође сматра да су услови у школи лоши и да њихов успех у раду зависи од те чињенице.

Њих 59 или % се изјаснило да су услови које ова деца имају у школи лоши или углавном лоши, њх 49 или се изјаснило да су услови добри или углавном добри.

На питање који облик образовања је најпогоднији за ове ученике 58 или 55,2%, одговора је да су то типичне школе, док њих 47 или 44,8%,

мисли да је за ове ученике најбоље мјесто за образовање у институцијама за образовање лица са сметњамау развоју. И овде се потврђује наша претпоставка да се однос према овој деци мења . Разлике у ставовима су присутне због тога што један број учитеља није похађао семинаре за доедукацију, те нису у довољној мери информисани за прихватање и рад са овом децом, што се по њиховом сопственом признању негативно одражава на рад са овим ученицима.

И када је у питању прихватање ученика са телесним инвалидитетом од стране вршњака уредног развоја и ту видимо напредак у односу на нека ранија истраживања у којима је доминирао одбијајући став. За позитиван одговор определило се 89 учитеља или 84,8 %, док је негативан одговор дало њих 16 или 15,2 %.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вујачић, М. (2006) Проблеми и перспективе дјеце са посебним потребама, Београд, Зборник Института за педагошка истраживања, бр. 1, 190-204.
2. Вељић, Ч. (2005) Заштита и третман особа са инвалидитетом у Црној Гори, Подгорица, ДДСЦГ,
3. Зовко, Г. (1972) Специјална педагогија, Загреб
4. Милић, С. (2002) Индивидуализовани приступ у васпитно-образовном процесу, Подгорица, Педагошки центар Црне Горе
5. Милер, Б. (2001) Проблеми и перспективе дјеце са посебним потребама, Сарајево, Приручник за наставнике

THE EDUCATION OF STUDENTS WITH DISABILITIES IN MONTENEGRO

ČEDO VELJIĆ

Faculty of Philosophy, Nikšić, Montenegro

SUMMARY

The spiritual view of the world and life is formed through the influence of heritage, family, social environment, school, social community. The maturation of a person represents the history of his/her efforts to become a master of his/her imperfection. This overall effort takes place in several stages. The evolution of rehabilitation, special education and social protection of persons with disabilities is always conditioned by the socio-economic, social and cultural development of the society. Therefore, starting from the new social circumstances that emphasise the need of adaptation of the system solutions and legislation to the existing European legislation and reaffirmation of the charters, declarations and conventions of the United Nations, the education of children and young people with disabilities should be subject of the special concern of the society.

Montenegro, through its inclusive education system, has accepted the obligation to create the conditions that will enable equal education to disabled children and young people as to their peers, and, at the same time, lead to a state in which no student will feel different than any other. Inclusion brings together a number of different strategies, methods and techniques of the development of quality education.

Students with physical disabilities in Montenegro until recently did not have educational opportunities other than in an institution intended for those persons (Institute for rehabilitation and professional training of children and youth in Podgorica). The introduction of inclusion in the educational system in Montenegro has created conditions for students with physical disabilities to attend the territorially closest school in their residence place.

Through the research, we want to determine the extent to which teachers accept or do not accept children with special needs and the extent to which they have acquired professional competencies so they can properly teach.

KEY WORDS: students, physical disability, inclusive education.